

پردیس نگاره‌ها

(بررسی نقوش سنگ مزارهای آرامستان تخت فولاد و آرامنه جلفای اصفهان)

پردیس نگاره‌ها

عنوان: پردیس نگاره‌ها (بررسی نقوش سنگ‌مزارهای آرامستان تخت فولاد و آرامنه جلفای اصفهان)

نویسنده	بهاره جهانمرد
طرح جلد	بهاره جهانمرد
نوبت چاپ	بهار ۱۳۹۷
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
ناشر	هنرهای زیبا
لینتوک	نگارستان هنر
ص	کنکاش
بها	بهار
	۱۵۰۰۰ تومان

سرشناسه:	مجموعه فرهنگی مذهبی تخت فولاد و آرامنه جلفای اصفهان، بهار، ۱۳۶۶.
عنوان و نام پدیدآور:	پردیس نگاره‌ها (بررسی نقوش سنگ‌مزارهای آرامستان تخت فولاد و آرامنه جلفای اصفهان)
مشخصات نشر:	اصفهان: هنرهای زیبا، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۱۷۶-۱۸۰-۹۷۸ (ص: مصور)
شابک:	978-602-17-69-7
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	مجموعه فرهنگی مذهبی تخت فولاد (اصفهان)
موضوع:	آرامگاه آرامنه جلفا
موضوع:	مورنشته‌ها -- ایران -- اصفهان
موضوع:	Epitaphs--Iran--Isfahan
موضوع:	آرامنه -- ایران -- اصفهان
موضوع:	Armenians--Iran--Esfahan--Tombs
موضوع:	آرامگاه‌ها -- ایران -- اصفهان
موضوع:	Tombs--Iran--Esfahan
موضوع:	NB1۷۹۳/الف۹۲ج۹ ۱۳۹۷
رده بندی کنگره:	۷۳۰/۹۵۵
رده بندی دیویی:	۵۳۲۲۶۳۳
شماره کتابشناسی ملی:	

۷	پیشگفتار
	گفتار اول: پیشینه ی آرامستان تخت فولاد و آرامنه اصفهان
۱۱	در آمدی درباره علل و پیدایش سنگ مزارها
۱۴	پیشینه و موقعیت جغرافیایی آرامستان تخت فولاد
۱۵	وجه سیم تخت فولاد
۱۸	تکایای تخت فولاد
۲۷	پیشینه ی آرامستان آرام
۳۰	موقعیت جغرافیایی
	گفتار دوم: بررسی تطبیقی نقوش سنگ مزارها
۳۵	در آمد
۳۹	نقش فرشتگان
۴۹	نقش انسانی
۶۴	نقش گیاهی
۷۸	نقوش جانوری
۸۹	نقوش اشیا و اشکال دیگر
	گفتار سوم: بررسی کتیبه ها و حجاری سنگ مزارها
۱۰۳	حجاری سنگ مزارها
۱۰۷	بررسی کتیبه ها

پیشگفتار

حرمت و قداست مذهب و ادیان آسمانی برای آرامگاه ها، همواره انگیزه ای بود تا هنرمندان سنگ مزارها را مانند حجمی هنری از سرپنجه سحرآمیزشان تراشیده و بیارایند. نقوش و کتیبه این مزارها حکایت از دیدگاه مسلمانان و ارامنه به باورهای مرگ و زندگی، مفهوم رستاخیز و میل به جاودانگی دارد؛ تا یاد و خاطره ی متوفی را جاودانه کنند. همچون سنگ مزارهای به یادگار مانده در شهر اصفهان، که از گذشته تا امروز و متعلق به دوران مختلفی هستند، و به طور متمرکز بیش از همه در تخت فولاد و آرامستان ارامنه ی جلفا قرار دارند. اصفهان، شهری که از روزگاران کهن در ایامی چون مرداب بن زیار، آل بویه، سلجوقیان، صفوی و به بیان کامل تر اصفهان عهد شاه عباس، مرکز شش حکمت بوده است. هنرمندان در این شهر، نه تنها در بنای مساجد، منازل و غیره، بلکه در نقش آفرینی سنگ مزارها نیز خالی از ذوق نبوده و آن ها را به بهترین شکل، با خطوط و نقوش بسیار زیبا آراسته اند.

عناصر تصویری مشترک و اصلی میان سنگ مزارها آرامستان ارامنه و تخت فولاد در این جستار به چند طبقه اصلی نقوش «فرشتگان، انسانی، نمادی، جانوری و اشیا» تقسیم می شود. این نگاره ها را می توان در سه دسته کلی «نشانه و نماد و یکو رام» جای داد که مرز کاملاً مشخصی میان آن ها نیست؛ نقشی ممکن است هم نشانه، پیک، گرم، هم رفته رفته در معنای ژرفتری از حقیقت ظاهریش، به نماد تبدیل شود. بیننده به سرعت، با یک مل، پیام نقوش این سنگ مزارها را دریافت می کند که عمدتاً برای بیان احساسات بازماندگان به کار رفته است. نقوشی که امروزه نشان از قدمت تاریخ گرافیک در ایران دارد و پنجره های بی شماری از هنر، فرهنگ و باورهای مردم اصفهان را در تاریخ چند صد ساله اش می گشاید. پس شایسته است به این گنجینه اهمیت بیشتری داده شود تا از گزند فراموشی، کم لطفی و نابودی به دور ماند.

نگارنده در این پژوهش با اشاره مختصری بر روند شکل گیری آرامستان ارامنه و تخت فولاد اصفهان، به دنبال معنا و مفاهیم کلی این نقوش می باشد. همچنین شباهت ها و تفاوت های شکلی و فرمی نقوش مزارهای ارامنه و مسلمانان را دنبال می کند؛ که ریشه در فرهنگ و اعتقادات مذهبی ارامنه و مسلمانان دارد. خاطرات نقش بسته دوران کودکی از نقوش و کتیبه های بی نظیر بناهای اصفهان و سنگ مزارهای تخت فولاد و همچنین وجود مزار اجدادی نگارنده، دست نخورده و دست نخورده (ص ۲۴)، موجب علاقه مندی به انتخاب این موضوع بود، که منجر به فراموشی مشکلات پیشبرد تحقیق گردید. این بررسی بر اساس تحقیقات میدانی، مطالعات کتابخانه ای، حلیلی و با روش استقرایی «از جزئیات به کلیات رسیدن» صورت گرفته است. در طی چندین ماه عکاسی، سیاری از این آرام نگاره ها جمع آوری شد و پس از آن حدود ۵۰ نمونه متنوع و مشترک بین این آرامستان، با نرم افزارهای^۲ گرافیکی توسط نگارنده، طراحی، ترسیم و سپس بر اساس ویرگلی^۳ می، مفهومی بررسی شدند.

به راستی کمتر شهری مانند اصفهان است که درباره آن کتاب های بی شماری نگاشته شده باشد، اما مهم آن است که بتوان با نگاهی نو از ناگفته هایی سخن گفت، تا حلاوتی دیگر باشد. پژوهشگران گوناگونی که تاکنون درباره تاریخ اصفهان، شکل گیری محلات از دوران پیش از اسلام تا به امروز، فرهنگ و هنر، اتفاقات تاریخی، مهاجرت ارامنه به ایران و شکل گیری جلفا، بناهای معماری اصفهان و آرامستان های اصفهان به ویژه ارامنه، تخت فولاد و مشاهیر و بزرگان مدفون در آن تحقیق کرده اند (تحویلدار، ۱۳۸۸، (هنر، ۱۳۴۶)، (جناب، ۱۳۷۶)، (بلانت، ۱۳۸۴)، (شاردن، ۱۳۶۲)، (هولتسر، ۱۳۸۲)، (حق نظریان، ۱۳۸۵)، (لازاریان، ۱۳۸۲)، (مظاهری، ۱۳۸۲)، (دروهانیان، ۱۳۷۹)، (هوویان، ۱۳۸۴). یکی از محققان با بررسی کلی سنگ مزارهای ایران از آن ها به عنوان اولین قدم ایرانیان به عنوان بروز عقایدشان از طریق حجم -تصویر و پیشینه ی مجسمه سازی و تصویرگری امروزی یاد می کند و اشاره ای به برخی سنگ قبور ارامنه جلفای اصفهان نیز دارد (تناولی، ۱۳۸۸).

دسته دیگری از پژوهشگران به بررسی تخصصی و تاریخی برخی مزارات در ایران و اصفهان پرداخته‌اند (غروی، ۱۳۷۶)، (مهدوی، ۱۳۸۲)، (همایی، ۱۳۸۱). البته اکثر پژوهش‌های مزارات اصفهان، درباره تخت فولاد و تاریخچه، افراد مدفون در آن و معماری بناها می‌باشد که به جهت اهمیت و قدمت آن صورت گرفته است، (فقیه میرزایی، مخلصی و حبیبی، ۱۳۸۴)، (عقیلی، ۱۳۸۵)، (زادری، ۱۳۸۸). در این میان تنها برخی محققان حوزه ی هنر با بررسی آرایه های قبور ایران، برای نخستین بار به مطالعه ی تصویری سنگ مزارها به طور تخصصی پرداخته‌اند (شاهمندی و شهیدانی، ۱۳۹۲)، (تمیزی، ۱۳۹۲). همچنین بررسی کلی نقوش از سوی برخی پژوهشگران غربی، صرفی از حیث نماد و نشانه از دوران باستان تا امروز، در گستره های مختلف از بناهای معماری، سازه های چایی و غیره مورد پژوهش قرار داده شده است (سرلو، ۱۳۸۹)، (شوالیه، ۱۳۸۵)، (هال، ۱۳۸۱)، (رایت اللهی، ۱۳۸۶)، (طاهری، ۱۳۸۷)، (ملکی، ۱۳۸۷).

در انتها شایان ذکر است، با توجه به آن که بسیاری از منابع در زمینه تخت فولاد و آرامنه اصفهان، به تاریخچه و مشاهیر مدفون در آن اکتفا داشته اند، تخریب بسیاری از این مزارها و نبود منابع غنی لازم به نظر می‌رسد که تمامی مسایل به دور از اشکال بررسی شده باشد نیست، اما وجود تلاش فراوان، امید به این که تمامی مسایل به دور از اشکال بررسی شده باشد نیست، اما می‌تواند چراغ راهی برای پژوهش‌های آینده باشد. لازم به ذکر است نگارنده سعی داشته بیش تر، به جای کاربرد واژه قبر از «مزار» و از «آرامگاه و آرامستان» به جای قبرستان و گورستان استفاده کند، تا بار معنایی زیباتری داشته باشد. مزارهایی که نمایی از پشت و نقوششان، نگاره هایی پردیسی هستند؛ که این نقل قول هوشنگ سیحون معمار این بنا، «خیم را به یاد می‌آورند: «گور من در موضعی باشد که در هر بهار باد شمال بر آن گل افشان کند». سپس از ایزد منان که توفیقی نصیب نمود تا با استعانت از منبع پرمهرش، کتاب پیش رو به زیور طبع آراسته گردد. همچنین با کمال تشکراز مساعدت استادان بزرگوام، جناب آقای دکتر آرژند، دکتر نیما ولی بیگ، همکاری خلیفه گری آرامنه در ترجمه متون ارمنی، سرکارخانم مانیا غوکاسیان و دیگر عزیزانی که در روند این پژوهش مرا یاری دادند. تقدیم به روح عزیزان آسمانی: زنده یاد حاجیه خانم مریم امین، حاجیه خانم بتول امین، حاج عباس جهانمرد، حبیب الله جوادی نژاد، شهید یحیی جوادی نژاد، جواد جوادی نژاد و اسماعیل جوادی نژاد... روحشان قرین رحمت الهی